

Lidia Kataryńczuk-Mania

Uniwersytet Zielonogórski

„Świat dziecka bez muzyki byłby pusty...”
- rozważania o kulturze muzycznej dzieci

„The child's world without music would be empty ...”
- reflections on the children' musical culture

Wprowadzenie

*Muzyka wśród innych sztuk pięknych jest tą siłą,
której przeznaczeniem jest budzić i kształtować drzemiące w każdej,
nawet najpierwotniejszej duszy ludzkiej
tęsknoty i dążenie do życia na wyższym poziomie świadomości.*

Staje się kluczem, który u każdego człowieka może otworzyć świat wzruszeń i emocji.

Karol Szymanowski

Każde środowisko człowieka tworzy niepowtarzalny, swoisty układ odniesień dla swoich najbliższych. Wchodzenie dziecka w świat zdarzeń społeczno-kulturowych ubogaca zarówno je samo, jak i tych, którzy w ową przestrzeń je wprowadzają. Przedszkole jest fundamentalną instytucją, gdzie dziecko, oprócz przeżywania procesu socjalizacji, może poznawać świat kultury, w tym kultury muzycznej.

Proces wychowawczo-edukacyjny nadaje znaczenie i kształt kulturze artystycznej i w znacznym stopniu decyduje o poziomie odbioru i tworzenia komunikatów kulturowych. Uznanie kulturowego wymiaru rozwoju w skali jednostkowej i społecznej wymaga określonych decyzji programowych dotyczących wychowania i kształcenia

dzieci przedszkolnych. Realizacja reformy oświaty może stać się szansą dla takich decyzji. Obecnie zauważa się jednak, że konkretne zapisy nie gwarantują wystarczającego zainteresowania środowisk oświatowych tą problematyką. Mam nadzieję, że praktyczne działania zależeć będą od stopnia świadomości kulturowej i kompetencji kulturalnej dyrektorów przedszkoli, nauczycieli a także rodziców. Pamiętać należy, że wielowymiarowość edukacji artystycznej przejawia się w różnych obszarach aktywności: muzycznej, literackiej, plastycznej, tanecznej, a także w wielu sferach rozwoju człowieka (np. poznawczej, emocjonalnej) oraz w różnorodnych formach organizowania działalności artystycznej (instytucjonalnej, regionalnej, państwowej).

Muzyka częścią dziedzictwa kultury

Już w czasach filozofów greckich interesowano się wychowawczą rolą muzyki. Z kolei w średniowieczu muzykę włączono do kształcenia muzycznego. W nowożytnych czasach stała się docenianym przedmiotem (obiektem) edukacji z rozwijającymi się założeniami metodycznymi, koncepcjami programowymi i rozbudowanym obiektem badań naukowych. Zdaniem Mirosława Grusiewicza „powszechna edukacja muzyczna powinna być nastawiona na przyjemność muzykowania, poznanie i zrozumienie muzyki, na rozwój muzykalności i smaku muzycznego”¹. W roku 2008, pod redakcją Andrzeja Białkowskiego, ukazała się publikacja „Standardy edukacji kulturalnej”, w której autorzy prezentują standardy:

1. edukacji filmowej i teatralnej,
2. edukacji wizualnej,
3. edukacji muzycznej.

Opracowano te propozycje dla wszystkich etapów cyklu edukacyjnego. Wzbogacono treści o edukację medialną, edukację nieformalną i incydentalną oraz formy współpracy z instytucjami kultury. Edukacja teatralna, filmowa i medialna stanowi szeroki zakres wiedzy praktyczno-teoretycznej i historycznej. Pierwsza z nich

¹ M. Grusiewicz, *Stale dyskursy pedagogiki muzycznej* [w:] *Tożsamość pedagogiki muzyki*, red. A. Michalski, Gdańsk 2012, s. 37.

powinna stać się narzędziem osvajania z sytuacją występów publicznych i kształtowania takich umiejętności jak: dykcja, mimika, język ciała, panowanie nad emocjami a także wyrabianie nawyku współpracy w grupie. Edukacja filmowa i medialna mają za zadanie wykształcenie świadomego i krytycznego odbiorcy, umiejętnie posługującego się narzędziami technicznymi. Natomiast edukacja muzyczna, w odniesieniu do wartości narodowych, przyczynia się do zachowania tożsamości narodowej, w odniesieniu zaś do jednostki - stymuluje rozwój osobowości w wymiarze estetycznym i ogólnym. „Powinna mieć dwa cele. Z jednej strony musi to być wprowadzanie w historyczny dorobek muzyczny ludzkości i formowanie gustu muzycznego. Z drugiej strony zajęcia muzyczne muszą mieć charakter ogólnorozwojowy”².

Kultura odgrywa doniosłą rolę w rozwoju człowieka, a jednak nie mogłaby ona zaistnieć gdyby nie zdolności umysłowe, które pozwalają ludziom ją tworzyć i sobie przyswajać³.

Na kulturę muzyczną składać się powinna: wrażliwość muzyczna sensoryczna, wrażliwość na struktury muzyczne i wartości. Ważne jest doświadczenie, a więc kontakt bezpośredni z dziełami muzycznymi, kontakt pośredni poprzez dźwięk reprodukowany i własna działalność muzyczna, a także nabywanie wiedzy. Dzieci, najczęściej poprzez media, mają kontakt z muzyką popularną, komercyjną. Należy jednak stwarzać im okazje do słuchania muzyki klasycznej, rozrywkowej wyższego gatunku, jak np. muzyka filmowa, jazzowa. Ważne jest także obcowanie z muzyką ludową własnego regionu i muzyką innych regionów i kultur a także stwarzanie okazji do spotkań z twórcami muzycznymi⁴.

² *Standardy edukacji kulturalnej*, red. A. Białkowski, 2008, s. 54.

³ S. Pinker, *Tabula rasa: spory o naturę ludzką*, Sopot 2012, s. 9.

⁴ O walorach uczestnictwa dzieci w kulturze muzycznej, działaniach, doświadczeniach i procesach rozwoju muzycznego dowiadujemy się z bogatej już literatury przedmiotu. Np. Romualda Ławrowska, *Samoświadomość, tożsamość kulturowa i komunikatywność jako funkcje edukacji muzycznej dziecka* [w:] *Kultura - aktywność artystyczna dziecka*, red. B. Muchacka, R. Ławrowska, Kraków 2008, s. 47, uważa, że dziecko odbywa drogę przez aktywność do twórczej samodzielności już w rodzinie (muzykowanie, język, tradycja, obrzędy, zachowania kulturowe), w przedszkolu,

Każdego dnia dziecko przedszkolne poprzez zajęcia umuzykalniające i zabawy muzyczne powinno doświadczać i bawić się muzyką i z muzyką. Jest ona przecież wartością samą w sobie. Ponadto wprowadza dziecko przedszkolne w kulturę grupy, w której rozbudza ono swoje zainteresowania i potrzeby kulturalne. Zorganizowane koncerty na terenie przedszkola lub poza nim, przybliżają dzieciom świat muzyki, dostarczają radosnych przeżyć, służą bezpośrednim kontaktom z „żywą muzyką”, z muzykami i instrumentami. Swoje emocje, przeżycia często przekazują i interpretują w środowisku rodzinnym. Dzieci uzdolnione muzycznie szybciej zachęcają pozostałe do świadomej eksploracji muzycznej. Mają one niezwykłą zdolność przeżywania, odczuwania, wartościowania i oceniania.

Zdolności i uzdolnienia muzyczne dzieci w wieku przedszkolnym

H. Rudolph Schaffer uważa, że jeśli „dorosły chce wyrzucić jakikolwiek wpływ na dziecko, musi być z nim ściśle zharmonizowany - musi zatem być wysoce wrażliwy na zainteresowania dziecka, jego zdolności i umiejętności, które rozwijają się w toku interakcji, i umieć ciągle wykorzystywać informacje zwrotne napływające od dziecka w celu oceny, jakie rodzaje wsparcia są właściwe w danym momencie”⁵.

Według Marii Przychodzińskiej-Kaciczak uzdolnienia muzyczne warunkowane są wieloma czynnikami: wrodzoną muzykalnością, cechami psychicznymi, wpływami najbliższego otoczenia - rodziny, szkoły, przedszkola oraz tym, w jaki sposób muzyka jest dziecku w czasie nauki przedstawiona⁶. Teorią uzdolnień muzycznych zajmowali się także Rosamund Shuter-Dyson i Clive Gabriel. Wyróżniają oni dwa rodzaje czynników niezbędnych, ich zdaniem, by można było mówić o uzdolnieniach muzycznych:

1. pierwszego rzędu - słuchowy (wyobraźnia muzyczna, kinestetyczny czynnik rozwoju percepcji wysokości, słuch harmoniczny, rozróżnienie tonalne, doświadczenie, uzdolnienie rytmiczne,

biorąc udział także w życiu kulturalnym (filharmonie, muzea, teatry, festiwale itp.).

⁵ H.R. Schaffer, *Wczesny rozwój społeczny* [w:] *Dziecko w świecie ludzi i przedmiotów*, red. A. Brzezińska, G. Lutomski, Poznań, s.120.

⁶ M. Przychodzińska-Kaciczak, *Dziecko i muzyka*, Warszawa 1974, s. 14.

wysokość dźwięku i pamięć melodyczną, zmiany wysokości dźwięku i ich zapamiętywanie, rytm i pamięć melodyczną, tempo, metrum, ruch melodyczny, zmiany dynamiki, frazowanie);

2. drugiego rzędu - percepcję słów, ostrość słuchu, inteligencję.

Według autorów istnieją dowody potwierdzające związek uzdolnienia muzycznego z innymi zdolnościami artystycznymi oraz zdolnościami matematyczno-przestrzennymi⁷.

Zajęcia muzyczne, zdaniem wielu badaczy, mogą nie tylko rozwijać zdolności muzyczne, ale oddziałują też na poziom inteligencji, na wrażliwość emocjonalną, przyczyniają się do rozwoju kompetencji językowych, pamięci, do rozwoju ruchowego czy zdolności matematycznych⁸. Przykładowo, według badań przeprowadzonych przez Ewę Zwolińską „u dzieci w wieku od 4 do 6 lat poddawanych edukacji muzycznej odnotowano poprawę umiejętności związanych z uwagą, umiejętnościami wzrokowo-przestrzennymi oraz umiejętnościami liczenia”⁹. Autorka przekonuje także, iż „poczucie rytmu ułatwia nauczanie się sylabizowania, szczególnie dłuższych słów, wiele dzieci sprawniej liczy dzięki pewnym rytmizowanym wzorcom, takim jak tabliczka mnożenia, lub lepiej zapamiętuje tekst np. wiersza”¹⁰.

⁷ R. Shuter-Dyson, C. Gabriel, *Psychologia uzdolnienia muzycznego*, Warszawa 1986, s. 103.

⁸ Zob. A. North, D. Haregraves, *The Social and Applied Psychology of Music*, New York 2008; Costa-Giomi E., *The Effects of Tyree Years of Piano Instructions on Children's Cognitive Development*, „Journal of Research in Music Education” 1999, Nr 47; W.F. Thompson, E.G. Schellenberg, G. Husian, *Decoding Speech Prosody: Do Music Lessons Help?*, „Emotion” 2004, Nr 4; M. Suświłło, *Inteligencja muzyczna - główne podejścia i modele badawcze* [w:] *Muzyka w dialogu z edukacją. Wybrane konteksty aktywności i edukacji muzycznej*, red. E. Kochanowska, R. Majzner, Kraków 2015; S. Anvari, L. Trainor, J. Woodside, B.A. Levy, *Relations among Musical Skills, Phonological Processing, and Early Reading in Preschool Children*, „Journal of Experimental Child Psychology” 2002, nr 83; A.S. Chan, Y.C. Ho, M.C. Cheung, *Music Training Improves Verbal Memory*, „Nature” 1998, Nr 396; J.W. Davidson, J.S. Correia, *Body movement* [w:] *The Science & Psychology of Music Performance*, R. Parncutt, G. E. McPherson red., New York 2002.

⁹ E.A. Zwolińska, *Sens umuzykalniania. O celowości edukacji muzycznej*, Bydgoszcz 2016, s. 144.

¹⁰ E. A. Zwolińska, *Edukacja muzyczna małego dziecka* [w:] *Wybrane problemy*

Michał Kierzkowski z kolei, przeprowadził badania, których istotą była ocena wpływu, jaki wywiera regularne uczestnictwo w zajęciach muzycznych, na wybrane aspekty rozwoju dzieci w wieku przedszkolnym. Zgromadzone przez niego dane wskazały, że „systematyczna stymulacja muzyczna pełni istotną funkcję w rozwoju muzycznym, przyczynia się do wzrostu integracji percepcyjno-motorycznej i pamięci słuchowej oraz zwiększa sprawność motoryczną rąk”¹¹.

Wiesława Sacher, której zdaniem „uzdolnienia artystyczne to wrodzona i wyuczona łatwość osiągania lepszych niż przeciętne wyników w jakimś rodzaju aktywności i działalności artystycznej”¹² wraz z zespołem przeprowadziła badania, będące próbą opisu emocjonalności dzieci w związku z ich aktywnością artystyczną w przedszkolu. Wzięto pod uwagę: uzdolnienia muzyczne, językowo-teatralne, ruchowo-taneczne i plastyczne. Analizując uzdolnienia muzyczne skupiono się na następujących elementach:

1. Dziecko chętnie śpiewa, gra na instrumentach,
2. Szybko uczy się nowej piosenki,
3. Śpiewa czysto (w kontekście możliwości ze względu na wiek),
4. Łatwo zapamiętuje rytmy i melodie,
5. Z łatwością i szybko włącza do swojej mowy poznane terminy muzyczne,
6. Zadania muzyczne wykonuje bardzo dobrze i w krótszym czasie niż inne dzieci,
7. Potrafi improwizować w charakterystyczny dla starszego wieku sposób (tworzy melodie bardziej skomplikowane niż swei rówieśnicy),
8. Odtwarza trudniejsze interwały głosem (w zależności od wieku),

edukacji dzieci w przedszkolu i szkole, red. J. Andrzejewska, S. Guz, Lublin 2005, s. 168.

¹¹ M. Kierzkowski, *Rola zajęć muzycznych w rozwoju dziecka w wieku przedszkolnym*, „Psychologia Rozwojowa” 2011, tom 16, nr 2, s. 83-96.

¹² *Aktywność artystyczna i emocjonalność dzieci w wieku 4-12 lat*, W.A. Sacher, red. Kraków 2001, s. 20, 29.

9. Odtwarza dłuższe i bardziej skomplikowane rytmy,
10. Potrafi samodzielnie ułożyć prosty akompaniament z dźwiękó-gestów lub na instrumencie uwzględniając puls metryczny.

Uwzględniając uzdolnienia ruchowo-taneczne skupiono uwagę, między innymi na tym: czy dziecko chętnie porusza się do muzyki, szybko potrafi nauczyć się nowych ruchów i kroków, czy jego ruchy są płynne i skoordynowane, czy łatwo zapamiętuje następstwa ruchów, pojęcia i polecenia podczas zajęć, odtwarza z pamięci dłuższe niż inne dzieci fragmenty układów ruchowych lub tańca i czy potrafi samodzielnie ułożyć ruch lub krok do muzyki z uwzględnieniem jej charakteru.

Jak wynika z badań (17-tu raportów): zajęcia muzyczne i ruchowo-taneczne dominują nad językowo-teatralnymi i plastycznymi. Zajęcia muzyczne (we wszystkich formach) zajmują najwięcej miejsca w przedszkolnej edukacji artystycznej (około 90 minut tygodniowo).

Prowadząc systematycznie dwa razy w tygodniu zajęcia umuzykalniające, obserwując dzieci przedszkolne i ich działania a także biorąc pod uwagę opinie nauczycieli, potwierdzić mogą prawdziwość powyższych wyników własnymi doświadczeniami¹³. Nietrudno zauważyć, iż tak kompleksowy charakter zajęć umuzykalniających może stanowić przyczynek do wzmożonej stymulacji rozwoju ogólnego dziecka.

Muzyka wywołuje u dzieci potrzebę ruchu

Aktywne uczestnictwo w zajęciach muzyczno-ruchowych kształci spostrzegawczość, szybkość reakcji, dyscyplinę, doskonali się dzięki niemu poszczególne czynności ruchowe jak zręczność, wytrzymałość, siła a także odwaga i kreatywność dziecka przedszkolnego. Rytm muzyczny, tempo, dynamika są tymi elementami przeżywanymi przez dziecko w ćwiczeniach muzyczno-ruchowych, które

¹³ L. Kataryńczuk-Mania, *Aktywność wokalna dzieci przedszkolnych. Pilotażowy rekonesans diagnostyczny* [w:] *Wybrane problemy badań naukowych w zakresie edukacji artystycznej*, red. W.A. Sacher, Bielsko-Biała, 2010; L. Kataryńczuk-Mania, *Wychowawcze aspekty zajęć umuzykalniających w przedszkolu*, Zielona Góra 2009.

znajdują czuły rezonans w całym systemie mięśniowym¹⁴. Tempo ćwiczeń, liczba powtórzeń i częstotliwość ruchu jest dyktowana improwizowaną przez nauczyciela muzyką, co pozwala na dostosowanie tych parametrów do indywidualnych możliwości ćwiczącej grupy¹⁵. Ważne jest by wypracować u dzieci nawyk utrzymania prawidłowej postawy ciała i aby ten nawyk utrwałać w codzienności przedszkolnej.

W rytmice stosuje się podstawowe formy ruchu, takie jak: ruch lokomocyjny (polega na zginaniu i prostowaniu kończyn lub ich części, w kole), ruchy obrotowe (np. ruchy wokół własnej osi, które wymagają utrzymania równowagi podczas ruchu odbywającego się na jednej nodze i dużej stabilności kręgosłupa), ruchy tułowia (zależą od sprawności i siły mięśni grzbietu, klatki piersiowej, brzucha, od wydolności układu kostno-stawowego), rąk (zginanie i prostowanie, ruch obrotowy, przywodzenie i odwodzenie z udziałem grup mięśni, stawów, ścięgien), głowy (zależą od pracy odcinka szyjnego kręgosłupa).

W praktyce rytmicznej wykorzystuje się chód (chód od palców bez akcentu, całą płaszczyzną stopy, tyłem, bokiem, na palcach, z uginaniem lub bez uginania kolan, na piętach, w przysiadzie, z pogłębionym sprężynowaniem), bieg (biegi są lekkie, z unoszeniem kolan lub z wymachem nóg do tyłu), skoki z ich odmianami (obunóż, skrzyżne, na jednej nodze, przeskok i podskoki zmienne). Ruchy obrotowe wykonuje się dookoła osi swobodnych i ustalonych. „Zestaw wymienionych ruchów uzupełniają ćwiczenia rak, dłoni, chwytów i rzutów a także sprężynowanie i ruchy wahadłowe oraz ruchy głową w przód, tył, na boki oraz krążenia”¹⁶. Ćwiczeniami wytrzymałościowymi poprzedza się realizację ruchów lokomocyjnych, obrotowych, sprężynowych i wahadłowych.

Istotna jest pozycja stojąca przyjmowana w realizacji zadań muzycznych. Stanie z nogą przygotowaną do ruchu umożliwia

¹⁴ E. Szatan, *Wykorzystanie dalcrozowskich ćwiczeń rytmicznych w korekcji ruchu* [w:] *Wybrane elementy terapii w procesie edukacji artystycznej*, red. L. Katarzyńczuk-Mania, Zielona Góra 2002, s. 154.

¹⁵ *Ibidem*, s. 154.

¹⁶ *Ibidem*, s. 156.

precyzyjne rozpoczęcie chodu, biegów, skoków. Ta pozycja stwarza odpowiednie warunki do ćwiczenia koordynacji pracy nóg, rąk i głowy (m.in. chodzenia z klaskaniem, wyrażania metrum lub rytmu ruchami taktowania). Wyczekiwanie w bezruchu wskazuje pauzę w muzyce. Z kolei pozycja stojąca na dwóch nogach umożliwia swobodne oddychanie, także śpiewanie.

Z pozycji siedzących wymienić należy: siad skrzyżny i klęczny (ułatwiają korekcję ustawienia barków, tułowia i głowy), prosty, rozkroczny i skulny (sprzyjają kyfotycznemu ustawieniu kręgosłupa, co skraca czas utrzymania ciała w wyproście¹⁷).

W programach przedszkolnych podkreśla się znaczącą rolę ruchu z muzyką a także potrzebę aktywności twórczej dzieci. Szczególną uwagę poświęca się ćwiczeniom oddechowo-dykcyjnym, rytmicznym, ruchowym, orientacyjno-porządkowym, inhibicyjno-incytacyjnym, dialogom rytmiczno-melodycznym czy ilustracji ruchowej piosenki lub utworu muzycznego. Zalecane są swobodne improwizacje głosowe, ruchowe, zwłaszcza proste formy taneczne, inspirujące między innymi dla zabaw teatralnych. Ćwiczenia muzyczno-ruchowe dostarczają dodatkowych bodźców i energii. Zaspokajają u dzieci naturalną potrzebę ruchu i pobudzają wyobraźnię a także twórczość ruchową. Na uwagę zasługują zabawy ze śpiewem, rytmiczne, taneczne, inscenizowane (zazwyczaj treść piosenki ilustrowana jest dowolnymi ruchami o charakterze naśladowczym (Wielkie pranie, Idzie Grześ, Miś z laleczką)¹⁸.

Odpowiedni dobór muzyki stanowi w istocie niezbędny warunek dla uzyskania dobrego stanu psychofizycznego dziecka. Muzyka pełna temperamentu, żywa pobudza do aktywności ruchowej, usuwa stan zmęczenia, ospałości (np. Uwertura do opery „Tannhausera” Ryszarda Wagnera, „Dziki jeździec” z „Albumu dla młodzieży” op.68, Roberta Schumanna, „Lot trzmiela” Mikołaja

¹⁷ Szerzej: J. Majewska, A. Majewski, *Psychomotoryka empowermentu i sztuka. Sztuka w psychomotoryce* [w:] *Z zagadnień terapii artystycznej, logopedycznej i pedagogicznej*, red. L. Kataryńczuk-Mania, Zielona Góra - Skarbona, 2017, s. 276.

¹⁸ Szerzej: L. Kataryńczuk-Mania, *Miejsce i znaczenie zabaw muzyczno-ruchowych w edukacji przedszkolnej* [w:] *Pedagogika przedszkolna. Oblicza i poszukiwania*, red. M. A. Magda-Adamowicz, A. Olczak, Toruń 2014, s. 206-217.

Rimskiego-Korsakowa, „Oberek” Grażyny Bacewicz i in.). Słuchając muzyki dzieci uczą się rozróżniać i klasyfikować dźwięki, odgłosy, dostrzegając piękno i bogactwo dźwiękowe, które łączą z ruchami ciała (improvizacje ruchowe). Dzięki stosowaniu muzyki z wyraźnie zaznaczonym rytmem synkopowanym może być likwidowanie uczucie strachu, niepewności u dzieci, itp.

Jak podkreślają badacze rozwoju muzycznego pod koniec wieku przedszkolnego dzieci potrafią:

- odróżniać dźwięk od ciszy i zareagować, gdy muzyka się rozpoczyna lub kończy,
- reagować na: nagły hałas, zmiany dynamiki (cicho-głośno), a potem na stopniowe natężenie dźwięku, muzykę powolną i szybką, następnie stopniowanie tempa, zmiany wysokości (wysoko-nisko, w górę-w dół), różnice między instrumentami, źródłami dźwięku, charakter dźwięku (ciężki, lekki, skaczący, kołyszący, spokojny itp.), rozróżniać powtórzenie od kontrastu (melodie, dźwięki, rytmy, charakter ruchu, rytmy słów), używać twórczo instrumentów do naśladowania dźwięków z otoczenia, improwizować, wykorzystując przyswojony materiał¹⁹.

Wiele o łączeniu muzyki z ruchem mówił Emil Jagues-Dalcroze. Poprzez opracowane przez siebie ćwiczenia starał się kształcić wrażliwość muzyczną, ujawniać predyspozycje słuchowe i stymulować ich rozwój²⁰. Proponował ćwiczenia inhibicyjno-incytacyjne, których celem jest świadome pobudzanie i hamowanie reakcji ruchowych, co korzystnie wpływa na szybkość reakcji psychomotorycznych, rozwija koncentrację, samoopanowanie, orientację przestrzenną, podzielność uwagi, pamięć²¹.

¹⁹ Por. Z. Burowska, E. Głowacka, *Psychodydaktyka muzyczna. Zarys problematyki*, Kraków 1988, s.17-18; A. Górniok-Naglik, *Rozwój muzyczny dziecka* [w:] *Dziecko w świecie muzyki*, red. B. Dymara, Kraków; M. Manturzevska, B. Kamińska, *Rozwój muzyczny człowieka* [w:] *Wybrane zagadnienia z psychologii muzyki*, red. M. Manturzevska i H. Kotarska, Warszawa 1990, s.39; B. Bonna, *Muzyka we wczesnym dzieciństwie* [w:] *Wybrane problemy edukacji muzycznej*, red. B. Bonna, A. Michalski, E. Szubertowska, Toruń 2003, s. 27.

²⁰ E. Szatan, *Wykorzystanie dalcrozowskich ćwiczeń ...*, op. cit., s. 153.

²¹ Interesujące poglądy omawiające koncepcję założeń dalcrozowskich

Integracja muzyki i ruchu obecna jest w poglądach orffowskich. Gertruda i Karol Orff akcentowali ściśle powiązanie muzyki i ruchu, a czynności naśladowania, odpowiedzialność za ruch uznali za znaczące zwłaszcza w uspołecznianiu dziecka. Chodzenie, klaskanie, bieganie przechodzą w koncepcji Orffa w czynności zorganizowane rytmicznie, do których dołączony zostaje akompaniament na instrumentach perkusyjnych²².

Muzyczny charakter integracji. Funkcja muzyki w zintegrowanym systemie edukacji przedszkolnej

Integracja w odniesieniu do pedagogiki przedszkolnej traktowana jest bardzo szeroko. Funkcja muzyki w tym przypadku może być rozpatrywana w dwóch aspektach:

- pierwszy dotyczy rozwoju psychicznego dzieci i wiąże się ze stwarzaniem warunków rozwojowych (rozwoj: umysłowy, emocjonalny, społeczny, fizyczny, zdrowotny),
- drugi ma charakter wychowawczo-dydaktyczny (ukazuje płaszczyzny i formy, które umożliwiają łączenie treści zajęć muzycznych z treściami innych dziedzin wychowania w przedszkolu).

Opracowując materiały dla przedszkolaków nauczyciel przedszkola może wyłonić pewne tematy, wokół których będzie się koncentrowała praca z dziećmi. Dla przykładu: tematyka *Zjawiska akustyczne*, może przewijać się w różnych obszarach aktywności dziecka, począwszy od zadań muzycznych (np. ćwiczenia słuchowe: co słychać wokół nas; czyje odgłosy słyszymy; rozróżnianie dźwięków o różnej wysokości), poprzez poprawną wymowę (artykułowanie dźwięków, naśladowanie odgłosów, dźwięczność mowy i śpiewu), poznawanie środowiska społeczno-przyrodniczego (poszukiwanie dźwięków w przyrodzie ożywionej i nieożywionej, dźwięki pór

znajdziemy w publikacjach: M. Brzozowskiej-Kuczkiewicz pt. *Emil Jagues-Dalcroze i jego Rytmika*, Warszawa 1991 oraz niemieckich autorek: R. Klöppel i S. Vliex *Rytmika w wychowaniu i terapii*, Warszawa 1994.

²² Por. U. Smoczyńska-Nachtman, *Muzyka dla dzieci. Umuzycznienie według koncepcji Carla Orffa*, Warszawa 1992; J. Stadnicka, *Terapia dzieci muzyką, ruchem i mową*, Warszawa 1998.

roku itp.), edukację matematyczną (zagadki, np. ile było dźwięków krótkich a ile długich, rytmizowanki, wyliczanki, porządkowanie grup instrumentów itp...), plastyczną (malowanie dźwięków z zastosowaniem różnych technik ekspresji), techniczną (wykonywanie niekonwencjonalnych instrumentów muzycznych i odtwarzanie ich brzmienia, tzw. laboratorium dźwiękowe), a także aktywność fizyczną (przedstawianie ruchem zjawisk akustycznych, np. burza, wiatr, grzmot itp.).

Wszystkie formy umuzykalnienia realizowane w przedszkolu (śpiew i ćwiczenia mowy, ruch z muzyką, słuchanie muzyki, gra na instrumentach, tworzenie muzyki) łączone z różnymi treściami i celami wychowawczymi uczą dzieci dyscypliny, utrzymywania porządku, współżycia w grupie. Liczne zabawy i ćwiczenia muzyczne stanowią okazję do uświadomienia dzieciom wartości koleżeństwa, dobroci, sprawiedliwości, uczą przestrzegania form grzecznościowych a także budzą szacunek do symboli narodowych. Uroczystości przedszkolne, improwizacje muzyczno-ruchowe, piosenki mogą sprzyjać wzmocnieniu więzi emocjonalnej z rodziną i kształtowaniu współuczestnictwa dziecka w życiu rodzinnym (dzieci naśladują np. domowe prace porządkowe, zawód wykonywany przez rodziców).

Ważnym aspektem pracy artystycznej jest przygotowanie nauczyciela, w tym istotne są jego umiejętności komunikacyjne, które zdaniem Marzenny Magdy-Adamowicz „obejmują przekazy werbalne, niewerbalne, empatię, czynne słuchanie i język akceptacji”²³, a także wiedzę, umiejętności pedagogiczne i postawy. W wielu przedszkolach zorganizowane zajęcia umuzykalniające prowadzą specjaliści edukacji muzycznej, którzy uczą muzyki „na żywo”. Akompaniując dzieciom, wspomagają pracę nauczycieli przedszkola w organizowaniu uroczystości (repertuar piosenek dostosowany do możliwości dzieci, przygotowanie układów choreograficznych tańców, elementarna nauka gry na instrumentach), w przygotowywaniu dzieci do udziału w konkursach, festiwalach a przede wszystkim w stawianiu diagnozy odnośnie umiejętności muzycznych i terapii muzycznej.

Konkludując należy podkreślić, iż zajęcia muzyczne prowadzone

²³ M. Magda-Adamowicz, *Komunikacja w edukacji dziecka [w:] Obraz edukacji dziecka w Polsce i na Ukrainie*, red. M. Nyczaj-Draż, [Będzin] 2015, s. 94-95.

w przedszkolu stanowią istotny element systemu wychowania i nauczania, stwarzają możliwości integracji w obszarze treści, celów, metod pracy odgrywając istotną rolę we wszechstronnym rozwoju dziecka, a także będąc ważnym narzędziem w procesie wychowania. Muzyka i muzykowanie są po to, by dać dzieciom szansę przeżywać wszystkimi zmysłami, sprawiać radość, stanowić ważną część naszej kultury i przyszłości.

O tym, czy muzyka znaczy coś dla człowieka, czy ktoś ją lubi, czy dzięki niej jego życie staje się bogatsze i szczęśliwsze, w znacznym stopniu decydują wrażenia z okresu, gdy dziecko rozwija swoje zdolności. Rozwija je zaś dzięki temu, że w bliższym i dalszym otoczeniu uczy się słuchać muzyki, odkrywać ją, porównywać, poznawać i kochać²⁴.

Bibliografia

Andrychowska-Biegacz J., *Gry i zabawy rozwijające dla dzieci młodszych*, Rzeszów 2000.

Aktywność artystyczna i emocjonalność dzieci w wieku 4-12 lat, red. W.A. Sacher, Kraków 2001.

Anvari S., Trainor L., Woodside J., Levy B.A., *Relations among Musical Skills, Phonological Processing, and Early Reading in Preschool Children*, „Journal of Experimental Child Psychology” 2002, nr 83.

Bonna B., *Muzyka we wczesnym dzieciństwie* [w:] *Wybrane problemy edukacji muzycznej*, red. B. Bonna, A. Michalski, E. Szubertowska, Toruń 2003.

Brzozowska-Kuczkiwicz M., *Emil Jagues-Dalcroze i jego Rytmika*, Warszawa 1985.

Chan A.S., Ho Y.C., Cheung M.C., *Music Training Improves Verbal Memory*, „Nature” 1998, Nr 396.

Costa-Giomi E., *The Effects of Tyree Years of Piano Instructions on Children's Cognitive Development*, „Journal of Research in Music Education” 1999, Nr 47.

Davidson J.W., Correia J.S., *Body movement* [w:] *The Science & Psychology of Music Performance*, red. R. Parncutt, G. E. McPherson, New York 2002.

Ferenz K., *Spoleczne konteksty fundamentalnej edukacji kulturalnej* [w:] *Edukacja i kultura*, red. J. Grzesiak, Kalisz 2002.

Gazzaniga M.S., *Istota człowieczeństwa. Co sprawia, że jesteśmy wyjątkowi*, Sopot 2011.

Gordon E.E., *Umuzycznianie niemowląt i małych dzieci*, Kraków 1997.

Gordon E.E., *Teoria uczenia się muzyki. Niemowlęta i małe dzieci*, Gdańsk 2016.

²⁴ H. Regner, *Nasze dzieci i muzyka*, Warszawa 1995, s. 5.

- Grusiewicz M., *Stale dyskursy pedagogiki muzycznej* [w:] *Tożsamość pedagogiki muzyki*, red. A. Michalski, Gdańsk 2012.
- Górniok-Naglik A., *Rozwój muzyczny dziecka* [w:] *Dziecko w świecie muzyki*, red. B. Dymara, Kraków 2000.
- Hannaford C., *Zmysłne ruchy, które doskonala umysł*, Warszawa 1998.
- Kamińska B., *Kompetencje wokalne dzieci i młodzieży - ich poziom, rozwój, uwarunkowania*, Warszawa 1997.
- Kataryńczuk-Mania L., *Wychowawcze aspekty zajęć umuzykalniających w przedszkolu*, Zielona Góra 2009.
- Kataryńczuk-Mania L., *Aktywność wokalna dzieci przedszkolnych. Pilotażowy rekonesans diagnostyczny* [w:] *Wybrane problemy badań naukowych w zakresie edukacji artystycznej*, red. W.A. Sacher, Bielsko-Biała 2010.
- Kataryńczuk-Mania L., *Miejsce i znaczenie zabaw muzyczno-ruchowych w edukacji przedszkolnej* [w:] *Pedagogika przedszkolna. Oblicza i poszukiwania*, red. M. Magda-Adamowicz, A. Olczak, Toruń 2014.
- Kataryńczuk-Mania L., *Odkrywać świat muzyki. Nowe trendy w elementarnej edukacji muzycznej* [w:] *Muzyka, plastyka i teatr w edukacji artystycznej dzieci i młodzieży*, red. E. Grygar, I. Polak, Wrocław 2016.
- Kierzkowski M., *Rola zajęć muzycznych w rozwoju dziecka w wieku przedszkolnym*, „Psychologia Rozwojowa” 2011, tom 16, nr 2, s.83-96
- Klöppel R., Vliex S., *Rytmika w wychowaniu i terapii*, Warszawa 1995.
- Ławrowska R., *Samoświadomość, tożsamość kulturowa i komunikatywność jako funkcje edukacji muzycznej dziecka* [w:] *Kultura - aktywność artystyczna dziecka*, red. B. Muchacka, R. Ławrowska, Kraków 2008.
- Magda-Adamowicz M., *Komunikacja w edukacji dziecka* [w:] *Obraz edukacji dziecka w Polsce i na Ukrainie*, red. M. Nyczaj-Drag, 2015.
- Majewska J., Majewski A., *Psychomotoryka empowermentu i sztuka. Sztuka w psychomotoryce* [w:] *Z zagadnień terapii artystycznej, logopedycznej i pedagogicznej*, red. L. Kataryńczuk-Mania, Zielona Góra - Skarbona, 2017.
- Manturzevska M., Kamińska B., *Rozwój muzyczny człowieka* [w:] *Wybrane zagadnienia z psychologii muzyki*, red. M. Manturzevska i H. Kotarska, Warszawa 1990
- North A., Haregraves D., *The Social and Applied Psychology of Music*, New York 2008.
- O różnych przejawach wpływu muzyki na człowieka*, red. E. Czerniawska, Warszawa 2012.
- Pinker S., *Tabula rasa: spory o naturę ludzką*, Sopot 2012.
- Podlipniak P., Przybysz P., *Sztuka, mózg, muzyka: perspektywy neuroestetyki muzyki* [w:] *Neuroestetyka muzyki*, red. M. Bogucki, A. Fołtyn, P. Podlipniak,

- P. Przybysz, H. Wiszniewska, Poznań 2013.
- Przychodzińska-Kaciczak M., *Dziecko i muzyka*, Warszawa 1974.
- Regner H., *Nasze dzieci i muzyka*, Warszawa 1995.
- Schaffer H.R., *Wczesny rozwój społeczny* [w:] *Dziecko w świecie ludzi i przedmiotów*, red. A. Brzezińska, G. Lutomski, Poznań 1994.
- Shuter-Dyson R., Gabriel C., *Psychologia uzdolnienia muzycznego*, Warszawa 1986.
- Smoczyńska-Nachtman U., *Muzyka dla dzieci. Umuzykalnienie według koncepcji Carla Orffa*, Warszawa 1992.
- Stadnicka J., *Terapia dzieci muzyką, ruchem i mową*, Warszawa 1998.
- Standardy edukacji kulturalnej*, A. Białkowski, red., Warszawa 2008.
- Suświłło M., *Inteligencja muzyczna - główne podejścia i modele badawcze* [w:] *Muzyka w dialogu z edukacją. Wybrane konteksty aktywności i edukacji muzycznej*, red. E. Kochanowska, R. Majzner, Kraków 2015.
- Szatan E., *Wykorzystanie dalcrozowskich ćwiczeń rytmicznych w korekcji ruchu* [w:] *Wybrane elementy terapii w procesie edukacji artystycznej*, red. L. Kataryńczuk-Mania, Zielona Góra 2002.
- Thompson W.F., Schellenberg E.G., Husian G., *Decoding Speech Prosody: Do Music Lessons Help?*, „Emotion” 2004, Nr 4.
- Uchyla-Zroski J., *Śpiew jako wartość osobowa dziecka, Tom 1: Stałość i zmienność rozwoju myśli naukowej przełomu XX i XXI wieku*, Katowice 2015.
- Zdolności muzyczne dzieci w wieku 5-13 lat w opinii nauczycieli a wyniki badań testowych*, red. W.A. Sacher W.A, Mysłówice 2004.
- Zwolińska E., *Edukacja muzyczna małego dziecka* [w:] *Wybrane problemy edukacji dzieci w przedszkolu i szkole*, red. S. Guz, J. Andrzejewska, Lublin 2005.
- Zwolińska E.A., *Sens umuzykalniania. O celowości edukacji muzycznej*, Bydgoszcz 2016.

Streszczenie

Autorka w artykule podkreśla ważność jakości edukacji muzycznej w codzienności przedszkolnej. Muzyka niesie ze sobą wartości kulturowe, poznawcze, wspomaga rozwój dziecka, rozwija jego zdolności, zainteresowania. Potwierdzeniem są badania wielu znakomitych pedagogów i psychologów, którzy wskazują na potrzebę aktywności muzycznej dzieci. Dlatego też - co jest głównym przesłaniem artykułu - więcej uwagi należy poświęcić muzyce w systemie edukacji przedszkolnej.

Słowa kluczowe: kultura muzyczna, edukacja muzyczna, zdolności i zainteresowania muzyczne dzieci

Abstract

The author in the article emphasises the importance of the quality of music education in the pre-school routine. Music brings cultural and cognitive values, supports the development of the child, develops his or her abilities, interests. Researches conducted by many excellent pedagogues and psychologists confirms the importance of music and the constant need for children's musical activity. The main purpose of the article is to point out, that music should be much more appreciated in the pre-school education system.

Key words: musical culture, musical education, musical abilities and interests of children